

ІСТОРИЧНІ ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІНГВІСТИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

У колі актуальних питань сучасного мовознавства перебувають аспекти дослідження терміносистем: вивчення принципів їх формування, динаміки розвитку, особливостей структурно-семантичного та функціонального вдосконалення, уточнення системних явищ у тій чи тій мікросистемі, співвідношення питомих та запозичених терміноелементів і термінолексем, удосконалення методологій стандартизації термінів тощо. Отже, сучасне термінознавство розвивається на перетині лексикології, семасіології, ономасіології, історії мови, лексикографії, когнітології. У мовознавстві впродовж 70-90-х рр. XX ст. сформовані теоретичні засади обґрунтування процесів транстермінологізації (термінологізації й детермінологізації), спеціалізації семантики загальноновживаних лексичних одиниць, кореляції процесів повсякденно-побутового та науково-теоретичного мовомислення саме в галузі термінотворення.

Українське термінознавство – важлива галузь лінгвістики, розвиток якої пов'язаний з загальним розвитком мовознавства і викладацької практики в Україні. Увага до систем термінів та їхніх окремих складників почала формуватися наприкінці XIX ст. і стабілізувалася у 20-30-ті рр. XX ст. Саме з цього часу можна говорити про термінознавство як напрямок лінгвістики і про усталення основного складу лінгвістичної термінології.

В українському термінознавстві особливу увагу приділяють дослідженню лінгвістичної термінології як складної системи лексичних зв'язків, яка “вироблялася поступово з пізнанням фонетичної й граматичної структури мови” [5, с. 49].

Основні етапи формування лінгвістичної термінології співвідносять з такими періодами розвитку науки про мову, лінгводидактики й усталення фахового словника:

I. Початковий адаптаційно-поняттєвий етап: кінець XIV – початок XVII ст. Вийшли друком граматика у Вільно, Львові, а також граматика Лаврентія Зизанія, М. Смотрицького, І. Ужевича, які заклали диференціацію частин мови. Призначені для навчальних цілей джерела сприяли формуванню засад розвитку граматичної думки в Україні [4, с. 4-5, 199; 174, 94-95]. Автори граматик сприяли трансформуванню знань античних граматистів церковнослов'янською мовою, запропонували чимало скалькованих і нових оригінальних термінів у галузі морфології, утверджуючи власне розуміння основних категорій граматика [4, с. 15, 58, 144-145; 262, с. 16-19].

II. Емпіричний етап становлення сучасної мовознавчої термінології: XIX ст. Вийшли друком граматика – у Східній Україні О. П. Павловського, яка відіграла важливу роль у кодифікації фонетичних і граматичних норм нової української літературної мови, І. Вагилевича, Т. Глинського, у Західній Україні Й. Лозинського, Й. Левицького, Я. Головацького, М. Лучкая, М. Осадці, П. Дячана, Г. Шашкевича, О. Партицького, О. Огоновського, С. Смаль-Стоцького і Ф. Гартнера, В. Коцовського та І. Огоновського. Позитивним щодо термінології цих граматик є прагнення до структурної систематизації термінів, відході від традиційної старослов'янської термінології, орієнтація на запозичування термінології з інших мов [2, с. 257], формування національної самосвідомості, популяризації української культури у Західній Європі й пошук термінів, адекватних системі національної мови, придатних для полегшення навчального процесу, оригінальних, а не утрадиційнених церковнослов'янських [3, с. 185].

III. Емпірико-теоретичний етап пов'язаний з урегулюванням, розвитком і кодифікацією лінгвістичної термінології: XX – початок XXI ст.

Усі з визначених етапів характеризуються певними методологічними підходами до дослідження лінгвістичної термінології.

I-й етап пов'язаний з переважанням лінгводидактичних прийомів репрезентації лінгвістичної термінології, тобто використанням поняттєвого апарату вчення про мову як інструментарію опису граматичної системи, висвітлення помічених і виокремлених авторами граматик національних особливостей мов. На I-му етапі автори наукових праць спиралися на класичне вчення про частини мови, застосовували прийоми класифікації та опису мовних явищ, які з часом і з розвитком граматичного знання та його аналізу, з глибшим усвідомленням природи описуваних явищ ускладнювалися й набували дедалі більше національних рис [1].

На II-му етапі розвитку мовознавчого вчення кодифікаційними джерелами залишилися ті самі граматики, наукові трактати про мову та мовні явища.

Лише III-й ознаменований спеціальною увагою до термінологічних одиниць лінгвістики, оскільки набували поширення дискусії в практичному спрямуванні урегулювання поняттєвого апарату науки, що мав розвиватися на національно-мовній основі.

Отже, дослідження української лінгвістичної термінології до нинішнього часу відбувалися непослідовно. За великий проміжок історії XIV – початок XXI ст. маємо три узагальнювальні праці з історії граматичної термінології, огляд історії лінгвістичної термінології у підручнику “Українське термінознавство”. Утім, саме у XX ст. лексикологи, лексикографи, термінологи заклали основи методології термінознавства, які актуальні і нині.

Література

1. Жовтобрюх М.А. Частини мови в «Граматиці слов'янській» І. Ужевича / М. А. Жовтобрюх // Східнослов'янські граматики XVI-XVII ст. : Матеріали симпозіуму. – К. : Наук. думка, 1982. – С. 51-58.
2. Лесюк М. Становлення лінгвістичної термінології в Галичині / М. Лесюк // Українська термінологія і сучасність: зб. наук. праць. – Вип. VII. – К. : КНЕУ, 2007. – С. 257-262.
3. Мацюк Г. Прескриптивне мовознавство в Галичині (перша половина XIX ст.) / Г. Мацюк. – Львів : Вид. центр ЛНУ, 2001. – 373 с.
4. Німчук В.В. Мовознавство на Україні в XVI-XVII ст. / В. В. Німчук. – К.: Наук. думка, 1985. – 222 с.
5. Панько Т. І. Українське термінознавство : підруч. [для студ. гуманітар. спец. вищ. навч. закл.] / Т. І. Панько, І. М. Кочан, Г. П. Мацюк. – Львів : Світ, 1994. – 216 с.